

מדה כנגד מדה בזויי יעקב: מעשה הדודאים ומכירת הבכורה¹

Poetic Justice in Yaakov's Life: The Case of the Mandrakes

(1) שמואל א ב:כה

אִם-יִחְטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפְלָלוּ אֱלֹהִים וְאִם לֹה' יִחְטָא-אִישׁ מִי יִתְפַּלְל-לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבֵיהֶם כִּי-חָפְצִי ה' לְהַמְיִתָם:

(2) בראשית כז:לו

וַיֹּאמֶר הַכִּי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פַעַמַּיִם אֶת-בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֵתָה לָקַח בְּרִכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֹא-אֶצְלַת לִי בְרִכָּה:

(3) הושע יב, ג-ט

(ג) וְרִיב לֹה' עִם-יְהוּדָה וּלְפָקֵד עַל-יַעֲקֹב כְּדָרְכָיו כִּמְעַלְלָיו וַיֹּשִׁיב לוֹ: (ד) בִּבְטָן עָקֹב אֶת-אֲחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת-אֱלֹהִים: (ה) וַיִּשָּׂר אֶל-מַלְאָךְ וַיְכַל בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן-לוֹ בֵּית-אֵל יִמְצְאוּנוּ וְשֵׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: (ו) וְה' אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת ה' זָכְרוּ: (ז) וְאַתָּה בְּאֱלֹהֶיךָ תִּשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמוֹד וְקוֹה אֶל-אֱלֹהֶיךָ תִּמְיֵד: (ח) כִּנְעֵן בִּידוֹ מֵאוֹנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׂק אָהֵב: (ט) וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עֲשֵׂרְתִי מִצְאָתִי אֲזֵן לִי כִל-יִגְיְעִי לֹא יִמְצְאוּ לִי עֵוֹן אֲשֶׁר-חָטָא:

(4) ירמיהו ט, ג-ה, ז

(ג) אִישׁ מִרְעִיָּהוּ הַשְּׁמֵרוֹ וְעַל-כֵּל-אֶח אֶל-תְּבַטְחוּ כִּי כָל-אֶח עָקֹב וְעָקֹב וְכָל-דַּע רָכִיל יִהְיֶה: (ד) וְאִישׁ בְּרִעְיָהוּ יִהְיֶה וְאַמָּת לֹא יִדְבְּרוּ לְמַדּוֹ לְשׁוֹנֵם דְּבַר-שָׁקֵר הַעוֹה נְלֹאוֹ: (ה) שִׁבְתֶּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת-אוֹתֵי נֹאסֵהָ: ... (ז) חֵן שְׁחוֹט לְשׁוֹנֵם מִרְמָה דְּבַר בְּפוֹי שְׁלוֹם אֶת-דַּעַיָּהוּ יִדְבַר וּבִקְרָבוֹ יִשֵּׁם אָרְבוֹ:

(5) בראשית כט:כט

וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה-הוּא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל-לֵבָן מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רָמִיתָנִי:

(6) בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת ויצא פרשה ע

כינס כל אנשי המקום, אמר להם יודעין אתם שהיינו מדוחקים למים, וכיון שבא זה הצדיק נתברכו המים, אמ' ליה מה דהני לך עביד, אמר להון אם בעיין אתון אנא מרמי ביה ויהב ליה לאה, והוא רחים להדא רחל סגי, והוא עבד גבכון שבע שנים אחרונין, אמרו ליה עביד מה דהני לך, אמר לון הבו לי משכונין דלית חד מינכון מפרש ליה, יהבון ליה משכונין, ואזל אייתי עליהון חמר משח וקופד, הוי לכך נקרא לבן הארמי לפי שרימה אפילו אנשי מקומו. כל ההוא יומא הוון מכללין בה, כיון דעל ברמשא אמר להון מהו כדון, אמ' ליה את גמלת חסד בזכותך, הוון מקלסין קדמיה ואמ' הי לאה הי לאה, ברמשא אתון מעלתא וטפון בוציניא, אמר להון מהו כדון, אמ' ליה מה את צבי דאנן דבזיון דכוותכון, כל ההוא ליליא הוה צוח לה רחל והיא מעניא ליה, בצפרא והנה היא לאה, אמר מה רמייתה בת רמאי, אמרה ליה ואית ספר דלית ליה תלמידין, לא כך הוה אבוך צוח לך עשו ואת עני ליה אף את קרית לי ואנא עניתי לך.

He gathered all of the people of that place, telling them "you know that we had limited water, but since this righteous one has been here, the water has been blessed." They said to him: "Whatever will help you we will do"; he said to them: "If you are agreeable, I will trick him and give him Leah; he loves Rachel more and will therefore work for another seven years with you." They responded: "Do as you see fit." He said to them: "Give me collateral that you will not reveal the plan to him." They gave him pledges; he sold them and used the money to buy wine, oil and meat. Hence he is called "Lavan haArami" – he even deceived his own townspeople. All day they were praising [Yaakov] when he came in at night, he asked them "What is this?" and they answered: "You have been kind to us through your merit" and they were praising him before him, saying "Hiliah, hiliah". That night, they brought her in and first extinguished the candles; he asked them "What is this"? they answered: "Do you think that we are depraved like you?" All that night he was crying out "Rachel" and [Leah] was responding, but in the morning: "Behold she was Leah". He said to her "You deceiver daughter of a deceiver! All night I was calling 'Rachel' and you answered!" She answered: "Is there a barber without students? Isn't this how your father was calling 'Esav' and you responded?"

¹ Cf. Sarah Ben-Reuven, *The Purchase of the Mandrakes as Punishment for the Sale of the Primogeniture* Beit Mikra 28,3 (1983) pp. 230-231

(7) בראשית כה, כט-לד

(כט) וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נְזִיד וַיֵּבֵא עֵשָׂו מִן־הַשְּׂדֵה וְהוּא עֵיף: (ל) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן־הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵיף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֶדּוֹם: (לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכֶּרֶה בְּיָוִם אֶת־בְּכֹרְתְךָ לִי: (לב) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלִמְהֵרָה לִי בְּכֹרֶה: (לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הֲשִׁבְעָה לִי בְּיָוִם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב: (לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֵּאָכֵל וַיִּשְׂתֶּה וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֹז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרֶה:

Jacob boiled stew. Esau came in from the field, and he was famished. (30) Esau said to Jacob, "Please feed me with that same red stew, for I am famished." Therefore his name was called Edom. (31) Jacob said, "First, sell me your birthright." (32) Esau said, "Behold, I am about to die. What good is the birthright to me?" (33) Jacob said, "Swear to me first." He swore to him. He sold his birthright to Jacob. (34) Jacob gave Esau bread and stew of lentils. He ate and drank, rose up, and went his way. So Esau despised his birthright.

(8) בראשית ל, א, יד-יח

(א) וַתֵּרָא רָחֵל כִּי לֹא יֵלְדָהּ לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶנָּה רָחֵל בְּאֲחֵתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הִבְהֵלִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אָנֹכִי:

When Rachel saw that she bore Jacob no children, Rachel envied her sister. She said to Jacob, "Give me children, or else I will die."

(יד) וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בַּיּוֹם קִצְרֵי־חֹטִים וַיִּמְצֵא דוֹדָאִים בַּשְּׂדֵה וַיֵּבֵא אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תִּנֵּי־נָא לִי מִדּוֹדָאֵי בְנֶיךָ: (טו) וַתֹּאמֶר לָהּ הַמַּעַט קָחְתְּךָ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחְתְּ גַם אֶת־דּוֹדָאֵי בְנֵי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשָּׁכַב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוֹדָאֵי בְנֶיךָ: (טז) וַיֵּבֵא יַעֲקֹב מִן־הַשְּׂדֵה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לְקָרְאָתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכַד שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוֹדָאֵי בְנֵי וַיִּשָּׁכַב עִמָּה בַּלַּיְלָה הוּא: (יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתִּהְדַּר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן חַמִּישִׁי: (יח) וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שָׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שְׂפָחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׁשַׁכָּר:

Reuben went in the days of wheat harvest, and found mandrakes in the field, and brought them to his mother, Leah. Then Rachel said to Leah, "Please give me some of your son's mandrakes." (15) She said to her, "Is it a small matter that you have taken away my husband? Would you take away my son's mandrakes, also?" Rachel said, "Therefore he will lie with you tonight for your son's mandrakes." (16) Jacob came from the field in the evening, and Leah went out to meet him, and said, "You must come in to me; for I have surely hired you with my son's mandrakes." He lay with her that night. (17) God listened to Leah, and she conceived, and bore Jacob a fifth son. (18) Leah said, "God has given me my hire, because I gave my handmaid to my husband." She named him Issachar.